

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

КОВАЛЬ ЮРІЙ ЄВГЕНОВИЧ

УДК 343.98

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ
КРАДІЖОК ОСОБИСТОГО МАЙНА ПАСАЖИРІВ,
ВЧИНЕНИХ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ УКРАЇНИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Гумін Олексій Михайлович,
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська
політехніка»,
професор кафедри кримінального права і процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Лисенко Володимир Васильович,
Університет державної фіскальної служби України,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Козаченко Олександр Іванович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

Захист відбудеться __ жовтня 2016 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.23 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1–3, ауд. 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розіслано «__» _____ 2016 р.

В. о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

С. В. Якимова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відповідно до ст. 41 чинної Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. За життя людина набуває права власності на особисте майно, яке використовує для забезпечення нормальних умов життєдіяльності, а тому посягання на це конституційно гарантоване право людини та громадянина визнається за кримінальним правом нашої країни злочином. З-поміж найбільш поширених і кримінально переслідуваних таких посягань особливе місце займають крадіжки.

Аналіз діяльності транспортної міліції України щодо протидії крадіжкам особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, засвідчує певне послаблення криміногенної ситуації, однак на сьогодні вона залишається складною. За статистичними даними, серед злочинів у сфері власності найбільший відсоток припадає на крадіжки – таємне викрадення чужого майна (ст. 185 КК України). Генеральною прокуратурою України зафіксовано, що у 2013 р. на залізничному транспорті України вчинено 571 крадіжку особистого майна пасажирів, у 2014 р. – 515, у 2015 р. – 231.

Розслідування таких злочинних посягань, вчинюваних на залізничному транспорті України, становить для правоохоронних органів серйозні труднощі. Вони значною мірою пов'язані з відсутністю науково обґрунтованої криміналістичної методики як системи теоретико-прагматичних положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо організації виявлення, розслідування, запобігання окремих видів кримінальних правопорушень, зокрема крадіжок особистого майна. Саме цим і обумовлено вибір предмета нашого дослідження.

Теоретичним підґрунтям виконаної роботи стали праці вчених-криміналістів України та близького зарубіжжя Ю. Аленіна, К. Антонова, О. Баєва, В. Бахіна, Р. Белкіна, В. Берназа, А. Вінберга, В. Весельського, А. Волобуєва, В. Гончаренка, В. Журавля, А. Іщенко, Н. Карпова, В. Коновалової, Н. Клименко, В. Кузьмічова, В. Лисиченка, В. Лисенка, Є. Лук'янчикова, В. Лукашевича, Г. Матусовського, В. Нора, В. Образцова, М. Порубова, Є. Россинської, М. Салтевського, М. Сегая, Р. Степанюка, В. Тertiшника, В. Тіщенко, Л. Удалової, П. Цимбала, К. Чаплинського, С. Чернявського, В. Шепітька, О. Гуміна, М. Шумила, Н. Шурухнова, Б. Щура, О. Юхна, М. Яблокова, С. Якимової та ін. У їх працях не приділено уваги такому злочину, як крадіжки особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, що завдає значної шкоди суспільству, порушує права людини. Оскільки виявлення цього злочину має свою особливу специфіку, то дослідження методики розслідування крадіжок особистого майна пасажирів України, належить до числа важливих напрямів оперативно-розшукової роботи правоохоронних органів України, що обумовлює актуальність науково-теоретичного і прагматичного дослідження проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дисертаційного дослідження відповідає «Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років», затвердженого чинним наказом № 275 від 16.03.2015, Розпорядженню Кабінету Міністрів України № 1209-р від 30.11.2011 р. «Про схвалення концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року» та переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 р. НУ «Львівська політехніка».

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає у комплексному дослідженні та вдосконаленні методики розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України.

Для реалізації цієї мети необхідно вирішити такі основні *завдання*:

- визначити поняття та структуру методики розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України;
- розробити криміналістичну характеристику крадіжок особистого майна пасажирів, які вчиняються на залізничному транспорті України;
- змодельовати типові слідчі ситуації та програми їх вирішення за злочинами щодо крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України;
- визначити обставини, що підлягають доказуванню при провадженні досудового розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України;
- встановити способи вчинення крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України;
- з'ясувати особливості організації і тактики проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України.

Предмет дослідження – методика розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України.

Методи дослідження передбачають комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, обраних відповідно до поставлених мети і завдань, з урахуванням об'єкта і предмета дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є *загальний діалектичний метод*, а також сукупність інших методів і прийомів наукового пізнання. Їх практичне застосування визначається системним підходом, що надає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми. Так, використання методів *формальної логіки* дозволило детальніше усвідомити сутність основних ознак предмета злочинного посягання, обставин та

способів вчинення злочину (підрозділи 2.1 та 2.2). *Системно-структурний метод* використовувався при розробці класифікації способів вчинення злочину та зв'язків між іншими елементами криміналістичної характеристики (розділ 2.3 та 2.4), а також при встановленні особливостей тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій (підрозділ 3.1 та 3.2). *Порівняльно-правовий метод* використано для дослідження елементів криміналістичної характеристики аналізованих злочинів у циклі кримінально-правових наук (підрозділи 1.2.1–1.2.4). *Соціологічний метод* застосовувався при вивченні результатів анкетування та інтерв'ювання слідчих, працівників оперативних підрозділів та інших працівників УМВС на залізницях України. *Статистичний метод* використовувався для аналізу й узагальнення емпіричної інформації стосовно теми дослідження та результатів статистичної звітності.

Правову базу дослідження становлять Конституція України, закони України, постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, пленумів Верховного Суду України, що регулюють суспільні відносини у сфері розслідування та попередження злочинів, відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних учених щодо досліджуваної проблеми, при опрацюванні яких застосовувався комплексний міжгалузевий підхід.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали опитування працівників УМВС України на Львівській залізниці, УМВС України на Південній залізниці, УМВС України на Придніпровській залізниці, УМВС України на Південно-Західній залізниці, УМВС України на Донецькій залізниці, УМВС України на Одеській залізниці з проблем методики розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України. Дослідження проводилися протягом червня – липня 2013 р. Всього було опитано 466 осіб, крім того, проаналізовано 85 кримінальних проваджень (кримінальних справ) та 100 вироків суду під час практичної роботи дисертанта (з 2011 р. до 2015 р.). У цих матеріалах зафіксовано факти вчинення крадіжок у пасажирів на залізничному транспорті.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному науковому аналізі особливостей вчинення посягань на одне з конституційно гарантованих прав людини і на цій основі в напрацюванні актуальних теоретичних та практичних питань методики розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті. За результатами дослідження сформульовано низку теоретичних висновків, а також науково обґрунтовано й уточнено зміст окремих понять, положень, що мають теоретичну та практичну значущість і, зокрема:

вперше:

- визначено ключові структурні елементи криміналістичної характеристики крадіжок майна у пасажирів на залізничному транспорті України, зважаючи

на особливості їх розслідування, а саме: предмет злочинного посягання, спосіб, обставини, особа потерпілого й злочинця;

- змодельовані типові слідчі ситуації залежно від факту крадіжки майна у пасажирів на залізничному транспорті України та відомостей про особу, яка вчинила цей злочин;

- обґрунтовано метод поетапного розслідування цього кримінального посягання, якщо а) виявлено факт крадіжки особистого майна пасажирів, вчинений на залізничному транспорті України, однак відсутні будь-які відомості про особу злочинця; б) встановлено факт крадіжки особистого майна пасажирів, вчинений на залізничному транспорті України, а також відома інформація про особу злочинця: вік, стать, особливості зовнішності, одяг тощо; в) особу, яка вчинила крадіжку особистого майна пасажирів на залізничному транспорті України, затримано.

удосконалено:

- теоретичні положення щодо поняття та структури методики розслідування крадіжок особистого майна, вчиненого на залізничному транспорті України, оскільки чинна являє собою сукупність науково-практичних рекомендацій з планування та організації розслідування таємного викрадення майна в пасажирів залізничного транспорту України; структура методики розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, яка складається з: криміналістичної характеристики; типових слідчих ситуацій та програм їх вирішення; обставин, що підлягають доказуванню; взаємодії слідчого із учасниками розслідування; проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; криміналістичної профілактики;

- знання щодо переліку обставин, які підлягають дослідженню та доказуванню при розслідуванні крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України (обставини, що характеризують особу потерпілого та свідка; місце приховування або збуту викраденого майна; сліди кримінального правопорушення);

набули подальшого розвитку:

- положення про організацію й тактику проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України;

- знання про поширеність способів крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, а саме: а) крадіжки, що вчиняються з використанням «вільного» доступу до предмета злочинного посягання – 36,63%; б) крадіжки інструментальні, у ході вчинення яких злочинець використовує технічні засоби (в тому числі й спеціального призначення, злочинський інвентар та інструменти) – 14,65%; в) крадіжки, що вчиняються комбінованими способами – 48,72%;

- класифікація за окремими ознаками потерпілого залежно від характеру та спрямування поведінки за окремих обставин (поведінка спрямована на

запобігання, припинення злочину; поведінка має аморальний характер, провокує на вчинення злочину; поведінка пов'язана з інсценуванням злочину) та залежно від взаємозв'язку суб'єкта крадіжки з потерпілим пасажиром (перебуває або не перебуває у зв'язку із суб'єктом злочину).

Практичне значення одержаних результатів. Наведені положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

- у практичній діяльності слідчих та оперативних підрозділів ОВС щодо оптимізації та організації розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України (акт про впровадження результатів дисертації № 3164 від 15.03.2016);

- у навчальному процесі – при викладанні криміналістики і відповідних спеціальних курсів в юридичних вузах;

- у науковій діяльності – для удосконалення викладених рекомендацій та їхнього використання під час розробки методик розслідування інших видів кримінальних правопорушень;

- у законотворчості – для підготовки й внесення змін до ряду законодавчих і підзаконних актів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки і пропозиції, що виносяться на захист, опрацьовано автором за консультативної допомоги наукового керівника.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію виконано та обговорено на кафедрі кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології НУ «Львівська політехніка». Наукові узагальнення, ідеї, теоретичні висновки та положення, а також практичні рекомендації, одержані в результаті дисертаційного дослідження, відображено в опублікованих автором наукових статтях та тезах конференцій.

Публікації. Основні результати дисертації викладено у 10 публікаціях, із них п'ять – у фахових наукових виданнях України, одна – у науковому періодичному іноземному виданні, чотири – тези доповідей на науково-практичних заходах.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють вісім підрозділів, трьох пунктів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 322 сторінки, з яких 185 – основний текст, 24 – список використаних джерел (256 найменування), 113 – додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, висвітлено ступінь вивчення проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження,

охарактеризовано методи, теоретичне і емпіричне підґрунтя дисертаційного дослідження, сформульовано наукову новизну, підкреслено наукове і практичне значення одержаних результатів, подано відомості про наукові публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні основи методики розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України» складається з двох підрозділів, в яких розглянуто поняття, структуру методики розслідування та криміналістичної характеристики крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України.

У підрозділі 1.1 *«Поняття та структура методики розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України»* зазначено, що передумовою формування приватної методики розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, стали розвиток залізничних магістралей та інтенсивність потоку пасажирів.

Методика розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, являє собою сукупність науково-практичних рекомендацій з планування та організації розслідування таємного викрадення чужого майна в пасажирів залізничного транспорту України. В основу рекомендацій покладено інформаційну модель вчинення крадіжки особистого майна пасажирів на залізничному транспорті України. Структура методики розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, складається з криміналістичної характеристики; типових слідчих ситуацій та програм їх вирішення; обставин, що підлягають доказуванню; взаємодії слідчого із учасниками розслідування; проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; криміналістичної профілактики.

У підрозділі 1.2 *«Криміналістична характеристика крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України»*, що складається із чотирьох пунктів, в яких розглянуто елементи криміналістичної характеристики крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, якими є предмет злочинного посягання, способи та обставини вчинення, особа потерпілого та злочинця. Перелічені елементи широко використовуються слідчими та працівниками оперативних підрозділів для виявлення ознак крадіжок особистого майна пасажирів у залізничному транспорті України.

У пункті 1.2.1 *«Предмет злочинного посягання за злочинами щодо крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України»* зазначено, що предметом злочинного посягання є особисті предмети або речі пасажирів, які перевозяться разом з ними. Кожен предмет злочинного посягання має характеристику, що впливає на вибір способів учинення і приховування крадіжок, місць їхнього вчинення, спосіб дій

злочинців, а також обумовлює механізм слідоутворення. За характеристиками предметів або речей пасажирів, які перевозяться з ними, можливі здійснення організація розшуку вкраденого, виявлення шляхів його збуту, відшкодування матеріальних збитків. Встановлено, що найбільш розповсюдженими предметами злочинного посягання є грошові засоби (національна та іноземна валюта), ювелірні вироби, одяг, мобільні телефони, аудіо-, відео-, цифрова техніка, продукти харчування, промислові товари тощо. Вибір саме таких предметів посягання обумовлений низьким рівнем економічного добробуту громадян, які віддають перевагу при купівлі техніки, а також мобільних телефонів не новим виробам, а тим, що були у вжитку, часом навіть припускаючи, що ці предмети отримані злочинним шляхом. Враховуючи, що саме при розслідуванні крадіжок такий елемент криміналістичної характеристики, як предмет злочину, є здебільшого вихідним (оскільки початковими є відомості про зникнення певних речей), то саме з аналізу викраденого можна одержати інформацію, на підставі якої будуть побудовані слідчі версії. Знання особливостей викраденого дозволяє виділити його з маси інших предметів, сприяє визначенню напрямків, за якими слід здійснювати пошуки злочинців і викрадених речей.

У пункті 1.2.2 «Способи та обстановка вчинення крадіжок особистого майна пасажирів на залізничному транспорті України» доведено, що саме способи та обстановка скоєння злочину є одними із найважливіших елементів криміналістичної характеристики злочинів. Кожен злочин, його підготовка, вчинення та приховування здійснюються в тій або іншій обстановці певним способом, що здатне впливати на інші елементи криміналістичної характеристики.

Вчинення крадіжок у пасажирів залізничного транспорту України не завжди має повну структуру, адже досить часто відсутнє приготування до злочину або його приховування. У багатьох випадках ці елементи являють собою цілу систему і залишають у зовнішній обстановці відповідні відображення, що представляють в інформаційному плані своєрідну модель злочину. Цінність у контексті розглянутої проблеми становитимуть обставини, що вказують на те, яким чином злочинці обирають спосіб вчинення крадіжки: обстановка на об'єкті крадіжки (наявність замків, відсутність охорони тощо), уважність потерпілих (пильнування за власними речами), наявність чи відсутність професійних (злочинних) навиків, уміння використовувати знаряддя чи інструменти (зłodійський інвентар).

Аналіз матеріалів архівних вироків суду та кримінальних проваджень про крадіжки особистого майна у пасажирів залізничного транспорту дозволяє класифікувати крадіжки у пасажирів залізничного транспорту України за способом їх вчинення.

У пункті 1.2.3 «Особа потерпілого та злочинця від крадіжок особистого майна пасажирів на залізничному транспорті України» з'ясовуються

особливості виявлення і вивчення криміналістичних характеристик особистості потерпілого (пасажира) та його поведінки (до, в момент і після вчинення злочину), що дає можливість глибше проаналізувати обставини злочину.

Аналіз особливостей криміналістичної характеристики злочинця, який вчиняє у пасажира крадіжку особистого майна на залізничному транспорті України, дав можливість визначити такі його типові ознаки: це – чоловіки від 18 до 65 років, громадяни України, раніше незнайомі із потерпілою особою, з середньою освітою, не працюють або не навчаються, вчиняють крадіжку особистого майна з корисливих мотивів уперше, без співучасників, незважаючи на позитивну здебільшого характеристику до моменту затримання.

Розділ 2 «Планування розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України» складається з трьох підрозділів, у яких розглянуто типові слідчі ситуації та програми їх вирішення під час розслідування, обставини, що підлягають доказуванню при провадженні досудового розслідування, а також взаємодія слідчого, оперативних підрозділів та інших державних органів під час розслідування.

У підрозділі 2.1 *«Типові слідчі ситуації та програми їх вирішення під час розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України»* проаналізовано типові слідчі ситуації та визначено відповідний алгоритм дій учасників процесу розслідування.

Йдеться про такі типові слідчі ситуації: а) встановлено факт крадіжки особистого майна пасажира, вчинений на залізничному транспорті України, однак відсутні відомості про особу злочинця; б) встановлено факт крадіжки особистого майна пасажира, вчинений на залізничному транспорті України, а також відома інформація про особу злочинця: вік, стать, особливості зовнішності, одяг та ін.; в) особу, яка вчинила крадіжку особистого майна пасажира, вчиненого на залізничному транспорті України, – затримано.

У першій, можуть проводитися такі слідчі (розшукові) дії: огляд місця, де зберігалось викрадене майно; допит свідків; призначення судових експертиз; надання доручення оперативним підрозділам щодо встановлення особи злочинця та його місця перебування. У другій ситуації, основні зусилля правоохоронців мають бути спрямовані на розшук злочинця, який проводять із використанням інформації, отриманої за допомогою гласних слідчих (розшукових) дій: огляд місця події, допит свідків, призначення експертиз; оперативно-розшукових заходів: складання словесного портрета та фоторобота, переслідування по «гарячих» слідах, пошук свідків за маршрутом передбачуваного руху злочинця, засідки в місцях можливої його появи, перевірка за криміналістичними обліками. У третій ситуації, доцільно проводити такі слідчі (розшукові) дії: огляд місця події та викраденого особистого майна пасажира; затримання та особистий огляд підозрюваного; освідування підозрюваного; допит підозрюваного; допит свідків; обшук за місцем мешкання підозрюваного; призначення експертизи викраденого майна; слідчий експеримент; пред'явлення для впізнання підозрюваного.

У підрозділі 2.2 «Обставини, що підлягають доказуванню при провадженні досудового розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України» зазначено, що слідчий при розслідуванні встановлює та досліджує всі обставини, що мають кримінально-правове та кримінально-процесуальне значення для правильного вирішення провадження на будь-якому його етапі.

Розглянуто та встановлено всю сукупність таких обставин: подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинувачуваного у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид та розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

За основу взято положення ч. 1 ст. 91 КПК України, також запропоновано до «інших обставин кримінального правопорушення» відносити обставини, що характеризують особу потерпілого та свідка; місце приховування або збуту викраденого майна; слідів кримінального правопорушення.

У підрозділі 2.3 «Взаємодія слідчого, оперативних підрозділів та інших державних органів під час розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України» розглянуто взаємодію слідчого, оперативних підрозділів та інших державних органів, дано оцінку, вказано на можливі недоліки в його ході розслідування.

Оцінка роботи працівників оперативних підрозділів щодо сприяння в розслідуванні крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, вказує, що: оперативне супроводження здійснюється на всіх етапах розслідування цієї категорії злочинів повністю задовільно – 56,32%; оперативне супроводження здійснюється на початковому етапі розслідування частково задовільно – 40,26%; оперативне супроводження не здійснюється – 3,43%. Охарактеризовано недоліки в діяльності працівників поїздних бригад, що сприяють вчиненню у пасажирів крадіжок майна.

Розділ 3 «Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України» складається з трьох підрозділів, в яких висвітлено особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних об'єктивних та особистісних джерел.

У підрозділі 3.1 «Тактика допиту учасників кримінального провадження під час розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на

залізничному транспорті України» зазначено, що тактика допиту спрямована на досягнення кінцевої мети – розслідування та з'ясування істини у кримінальному провадженні. На підставі узагальнення слідчої практики запропоновано перелік основних організаційно-підготовчих заходів щодо проведення допиту та типову модель допиту. Важливо зазначити, що позитивний результат допитів прямо залежить від часу та раптовості їх проведення. Більшість допитів проводиться у конфліктних ситуаціях. Поведінка на допиті підозрюваного виражалась у такому: признався у вчиненому кримінальному правопорушенні – 38,46%; відмовився від давання показів – 27,62; частково визнав свою вину – 20,8; заперечив участь у вчиненому кримінальному правопорушенні – 13,11%. Розглянуто основні конфліктні ситуації, що виникають в ході проведення допиту, визначено оптимальні напрями застосування психологічного впливу для вирішення таких ситуацій.

У підрозділі 3.2 «Тактика проведення інших слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України» розглянуто поняття слідчої (розшукової) та процесуальної дії в процесі розслідування кримінального провадження. З метою всебічного та комплексного розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України досліджено використання таких слідчих (розшукових) дій, як огляд (ст. 237 КПК України), слідчий експеримент (ст. 240 КПК України), пред'явлення особи для впізнання (ст. 228 КПК України), пред'явлення речей для впізнання (ст. 229 КПК України), обшук (ст. 234 КПК України) та процесуальних дій: затримання підозрюваного (ст. 207–213 КПК України), тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159–166 КПК України), тимчасове вилучення майна (167–169 КПК України). При проведенні окремих перелічених слідчих (розшукових) та процесуальних дій рекомендується звертатися за допомогою спільного документування до спеціалістів, що сприятиме ефективному збиранню криміналістично значущої інформації.

У підрозділі 3.3 «Криміналістична профілактика крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України» констатовано, що своєрідність і складність побудови її як структурного елемента методики розслідування полягає в тому, що, з одного боку, вона спирається на положення загальної теорії профілактики злочинності, а з іншого – є складовим елементом предмета науки – криміналістика, а також безпосередньо впливає на практичну діяльність слідчих і експертних підрозділів. Результати анкетування працівників УМВС на залізниці України показують, що удосконалення боротьби з крадіжками особистого майна пасажирів залізничного транспорту України тісно пов'язано, зокрема, з їх профілактикою.

На сьогодні виникає необхідність введення технології «профайлінгу» в діяльність правоохоронних органів на залізницях України. Розробити

нормативно-правову базу регламентування «профайлінгу», на підставі якої ввести в штат підрозділів працівників поліції посаду, відповідальної особи з чітко визначеними функціональними обов'язками. Розмістити на головних вокзалах міст України камери спостереження, за допомогою яких і буде проводитися «профайлінг» та документування руху пасажирів.

ВИСНОВКИ

На основі практичного досвіду запропоновано теоретичне узагальнення підходів до розробки криміналістичних методик та новітню концепцію методології розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України. Зміст основних теоретичних і практичних результатів дослідження, викладено в таких положеннях.

1. Методику розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, відповідно до класифікації прийнятої в науці криміналістиці, слід віднести до числа мікрометодик, оскільки її рекомендації найбільше наближені до потреб практики та дозволяють сформулювати чіткий алгоритм дій слідчого в типових ситуаціях. Криміналістична характеристика крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, являє собою інформаційну систему, що складається із таких елементів, як предмет злочинного посягання; обстановка вчинення крадіжки; способи готування, вчинення і приховування крадіжки; особа потерпілого та злочинця.

2. Предмет злочинного посягання цього виду злочину має свої особливості. Відомості про цей предмет дозволяють запропонувати версії про особу, яка вчинила крадіжку, її захоплення та інтереси, про місця можливого не тільки збуту, а й зберігання викраденого майна пасажира, а також про проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій (наприклад, обшук, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент).

3. Обстановка крадіжки особистого майна пасажира, вчиненої на залізничному транспорті України, є одним із найважливіших елементів криміналістичної характеристики злочину. Кожна крадіжка особистого майна пасажира, її підготовка, вчинення та приховування здійснюються за тих чи інших обставин та певних умов, здатних впливати на інші елементи криміналістичної характеристики. Обстановка, в якій відбуваються крадіжки особистого майна пасажирів, обумовлена передовсім специфічними умовами роботи залізничного транспорту України: зосередження матеріальних цінностей, що перевозяться пасажирами; велика концентрація пасажирів в обмеженому для пересування приміщенні (вагон, купе і т.п.); значної за своїми масштабами довжини залізничних магістралей; віддаленості станцій, що перебувають в оперативному обслуговуванні правоохоронного органа. Постійний рух

залізничного транспорту та зміни пасажирів під час слідування у вагонах тільки сприяють злодіям швидко маскуватися та непомітно від інших приховувати викрадене.

4. Способи готування, вчинення і приховування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, є одним із елементів предмета доказування. Аналіз результатів анкетування працівників УМВС на залізниці України показує, що підготовка до вчинення крадіжки майна у пасажирів під час його проїзду у залізничному транспорті України виражалася: в пошуку предмета злочинного посягання – 27,39%; в попередній розвідці місця вчинення злочину – 11,5; в розробці плану злочинних дій – 11,76; у розподілі ролей для вчинення крадіжки – 7,75; у виборі та підготовці місця зберігання викраденого майна – 4,26; у підборі технічних засобів (за допомогою яких вчиняється злочин) для проникнення у приміщення, де зберігаються майно, – 3,75; у пошуку транспортних засобів для перевезення викраденого майна – 1,68; у наявності в поїзді супроводу працівників міліції – 10,33; в спостереженні за місцем, де зберігається майно, або за самим майном – 10,85; в аналізі і виборі маршруту поїздів визначеного напрямку, а також класу вагона – 10,72%. Вивчення слідчої та судової практики дозволило систематизувати способи вчинення крадіжок особистого майна у пасажирів на залізничному транспорті, встановлено, що найчастіше використовується вільний доступ.

5. Особами потерпілими від таких посягань, здебільшого стають як жінки, так і чоловіки у віці від 18 до 55 років. Соціально-правова характеристика особи потерпілої залежно від характеру та спрямування поведінки за окремих обставин (поведінка спрямована на запобігання, припинення злочину; поведінка має аморальний характер, провокує на вчинення злочину; поведінка пов'язана з інсценуванням злочину) та залежно від взаємозв'язку суб'єкта крадіжки з потерпілим пасажиром (перебуває або не перебуває у зв'язку із суб'єктом злочину).

6. У криміналістичній характеристиці осіб, які вчиняють крадіжки особистого майна пасажирів на залізничному транспорті України, слід виділяти відомості соціально-демографічного характеру (стать, вік, рід заняття, освіта, сімейний стан); виробничо-побутового характеру (поводження за місцем роботи, проживання, навчання); соціально-правового характеру (судимість, раніше вчинені адміністративні правопорушення). Встановлено, що однією із важливих даних про особу злочинця є статеві приналежності (так, на чоловіків припадає – 74,9% аналізованих злочинів). Не менш важливою є вікова характеристика особи злочинця. Найбільшу кількість крадіжок особистого майна пасажирів на залізничному транспорті України вчиняють особи віком від 25 до 35 років. Однак останнім часом все частіше трапляються випадки вчинення таких крадіжок у пасажирів пенсійного віку, що пов'язано з їх матеріальним становищем.

Злочинці цієї спеціалізації мають середню освіту або середню-спеціальну, безробітні, не байдужі до алкогольних напоїв та вживання наркотичних речовин, є активними порушниками громадського порядку, здебільшого крадіжки вчиняють самостійно.

7. З'ясовано, що в ході розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, виникають типові слідчі ситуації, коли: 1) встановлено факт крадіжки особистого майна пасажирів, вчинений на залізничному транспорті України, однак відсутні будь-які відомості про особу злочинця; 2) встановлено факт крадіжки особистого майна пасажирів, вчиненої на залізничному транспорті України, а також відома інформація про особу злочинця: вік, стать, особливості зовнішності, одяг тощо; 3) особу, яка вчинила крадіжку особистого майна пасажирів, вчиненого на залізничному транспорті України, затримано. За третьою, доцільно проводити такі слідчі (розшукові) дії: огляд місця події та викраденого особистого майна; затримання та особистий огляд підозрюваного; освідування підозрюваного; призначення трасологічної та товарознавчої експертизи викраденого особистого майна пасажирів; слідчий експеримент; пред'явлення для впізнання підозрюваного.

За другою ситуацією основні зусилля правоохоронців мають бути спрямовані на пошук злочинця. Інформацію для розшуку можна отримати за допомогою гласних слідчих (розшукових) дій: огляду місця події, допиту свідків, призначення експертиз; негласних слідчих (розшукових) дій: використання конфіденційного співробітництва та встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; процесуальних дій: складання словесного портрета та фоторобота, переслідування по «гарячих» слідах, пошук свідків за маршрутом передбачуваного руху злочинця, засідки в місцях можливої його появи, перевірка за криміналістичними обліками, тимчасовий доступ до речей та документів, тимчасове вилучення майна.

У першій ситуації можуть проводитися такі слідчі (розшукові) дії, як огляд місця, де було виявлено відсутність особистого майна пасажирів; допит свідків; призначення судових експертиз; надання доручення оперативним підрозділам щодо встановлення особи злочинця та його місця перебування, а також процесуальні дії: пошук свідків-очевидців, які перебували на момент крадіжки в потязі та можуть володіти інформацією про обставини її вчинення; засідки в місцях можливої реалізації викраденого майна злочинцем або його спільниками; перевірка за криміналістичними обліками; тимчасовий доступ до речей та документів; тимчасове вилучення майна.

8. Доведено, що дотримання наукових рекомендацій при проведенні огляду місця події у кримінальних провадженнях щодо крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, сприятиме систематизованому та всебічному пошуку слідів злочинної діяльності, їх вилученню, успішному попередньому дослідженню та отриманню важливої інформації ще на початку розслідування.

9. Підтверджено, що розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України, можливе лише в результаті правильного та повного встановлення обставин, що підлягають доказуванню. Їх сукупність виключає: подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинувачуваного у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид та розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання. За основу взято ч. 1 ст. 91 КПК України, запропоновано до «інших обставин кримінального правопорушення» відносити «обставини, що характеризують особу потерпілого та свідка; місце приховування або збуту викраденого майна; слідів кримінального правопорушення».

10. На підставі узагальнення слідчої практики запропоновано перелік основних організаційно-підготовчих заходів до проведення допиту та типовий предмет допиту. З'ясовано, що предмет допиту залежить від характеру розслідуваного кримінального правопорушення. Позитивний результат допитів, як правило, прямо залежить від часу та раптовості їх проведення, що відбувається в атмосфері психологічного конфлікту. За нашими спостереженнями, поведінка на допиті підозрюваного виражалася у такому: признався у вчиненому кримінальному правопорушенні – 38,46%; відмовився від давання показів – 27,62; частково визнав свою вину – 20,8; заперечив участь у вчиненому кримінальному правопорушенні – 13,11%. Аналіз основних конфліктних ситуацій, що виникають в ході проведення допиту, дає можливість оптимізувати застосування засобів психологічного впливу для подолання небажаних наслідків.

11. Встановлено, що багатолітній успішний досвід застосування «профайлінгу» за кордоном, отримання позитивних результатів підтверджують доцільністю практичного використання у роботі працівників поліції з профілактики крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України. Отже, цей досвід заслуговує на ефективне впровадження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Коваль Ю. Е. Анализ криминалистической профилактики краж личного имущества пассажиров, совершенных на железнодорожном транспорте Украины / Ю. Е. Коваль // *Ligea si viata* – 2013 – №8/1 (260). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2013/8-1m/14.pdf>

2. Коваль Ю. Є. Особа потерпілого (пасажира) як елемент криміналістичної характеристики крадіжок, вчинених на залізничному транспорті / Ю. Є. Коваль // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2012. – № 20. – Ч. 1.– Т. 4. – С. 179–181.

3. Коваль Ю. Є. Спосіб вчинення крадіжок у пасажирів залізничного транспорту / Ю. Є. Коваль // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2013. – № 10. – С. 194–197.

4. Коваль Ю. Є. Предмет злочинного посягання в системі криміналістичної характеристики крадіжок особистого майна пасажирів залізничного транспорту / Ю. Є. Коваль // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2012. – № 20. – Ч. 2. – Т. 4.– С. 39–41.

5. Коваль Ю. Є. Предмет злочинного посягання в системі криміналістичної характеристики крадіжок особистого майна пасажирів залізничного транспорту / Ю. Є. Коваль // Актуальні питання публічного та приватного права. – 2012. – № 2 (березень – квітень). – С. 127–130.

6. Коваль Ю. Є. Аналіз поняття та структури елементів криміналістичної характеристики крадіжок особистого майна пасажирів залізничного транспорту / Ю. Є. Коваль // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – № 3.– С. 134–136.

7. Коваль Ю. Є. Окремі аспекти організації взаємодії слідчих та оперативних підрозділів МВС України на залізничному транспорті / Ю. Є. Коваль // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доп. та повід. учасників Міжнар. наук.-практ. конфер. (19–20 вересня 2013 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 465–469.

8. Коваль Ю. Є. Специфіка крадіжок, вчинених на залізничному транспорті / Ю. Є. Коваль // Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: матер. міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, Україна, 1–2 лютого 2013 р.): у 2-х ч. – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2013. – Ч. II – С. 96–98.

9. Коваль Ю. Є. Виконання доручення слідчих органів досудового розслідування оперативними підрозділами в кримінальному провадженні / Ю. Є. Коваль // Актуальні питання розвитку державності та правотворчої діяльності в Україні: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., (м. Харків, 02–03 лютого 2013 р.): у 2-х т. – Х.: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2013. – Т. 2. – С. 69–71.

10. Коваль Ю. Є. Криміналістичне визначення поняття та структури елементів слідчої ситуації / Ю. Є. Коваль // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., (м. Дніпропетровськ, 24 лютого 2013 р.) – Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2013. – С. 106–108.

АНОТАЦІЯ

Коваль Ю. Є. Методика розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Навчально-науковий інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка», 2016.

Дисертація є комплексним монографічним дослідженням методики розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України. Визначено поняття та структуру методики розслідування та криміналістичної характеристики крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України; розглянуто предмет злочинного посягання, а також здійснено його розподіл на групи; надано характеристику особі потерпілого та злочинця; охарактеризовано поведінку, яка сприяє або перешкоджає вчиненню крадіжки особистого майна пасажирів у залізничному транспорті. Виділено типові слідчі ситуації та програми їх вирішення та розроблено алгоритм дій слідчого по кожній з них.

Ключові слова: крадіжка на залізничному транспорті, криміналістична характеристика, досудове розслідування, слідча ситуація, організація, тактика, слідчі (розшукові) дії.

АННОТАЦИЯ

Коваль Ю. Е. Методика расследования краж личного имущества пассажиров, совершенных на железнодорожном транспорте Украины. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Учебно-научный институт права и психологии Национального университета «Львовская политехника», 2016.

Диссертация является комплексным монографическим исследованием методики расследования краж личного имущества пассажиров, совершаемых на железнодорожном транспорте Украины.

В процессе исследования теоретически обоснована сущность понятия криминалистической методики, определена ее структура, соответствующая специфике расследования и криминалистической характеристика краж личного имущества пассажиров, совершенных на железнодорожном транспорте Украины; рассмотрен предмет преступного посягательства, а также осуществлено

его деление на группы; дана характеристика обобщающая главных участников уголовного производства – потерпевшего и преступника, при этом акцентировано внимание на когнитивных аспектах поведения этих и других причастных лиц, что нередко способствует или препятствует совершению кражи личного имущества пассажиров в железнодорожном транспорте.

Исходя из того, что методика расследования краж представляет собой совокупность научно-практических рекомендаций по планированию и организации следственных действий, направленных на раскрытие преступления, выделены три типичные ситуации: а) установлен факт кражи, но ничего не известно о преступнике; б) установлен факт кражи, а также имеется некоторая информация о личности преступника (возраст, пол, внешние приметы и т.п.); в) личность, совершившую кражу, задержано. Разработан алгоритм действий следователя по каждой из них; определены обстоятельства, подлежащие доказыванию в процессе досудебного расследования.

Обосновано, что эффективность методики расследования краж во многом зависит от рационального применения криминалистической тактики проведения следственных (розыскных) действий, имеющих в анализированном виде преступных посягательств свои специфические особенности. Обобщение практической деятельности правоохранительных органов, результатов опроса оперативных работников всех подразделений Управлений внутренних дел на железнодорожном транспорте Украины, а также личного опыта оперативно-следственной работы свидетельствует, что выбор с учетом особенностей сложившейся ситуации тактики проведения таких следственных действий, как допрос, осмотр места события, следственный эксперимент, обыск, предъявления личности для опознания и др. содействует получению необходимой информации для пополнения доказательной базы. Поэтому определение особенностей тактики проведения отдельных следственных (розыскных) действий при расследовании краж личного имущества, совершенных на железнодорожном транспорте Украины, в структуре методики занимает надлежащее место, соприкасаясь с не менее важной проблематикой криминалистической профилактики предотвращения этого уголовно наказуемого посягательства на конституционно гарантированные права каждому человеку владения, пользования и распоряжения своей собственностью.

***Ключевые слова:** кража на железнодорожном транспорте, криминалистическая характеристика, досудебное расследование, следственная ситуация, организация, тактика, следственные (розыскные) действия.*

SUMMARY

Koval I. E. Methodology of the investigation passengers thefts committed on the railways of Ukraine. – *The manuscript.*

The thesis is for candidate degree of legal sciences on speciality 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operational-Search

Activity. – Educational institute of Law and Psychology National University "Lviv Polytechnic", 2016.

The dissertation is a complex monographic research methods of investigating thefts of passengers, committed on the railways of Ukraine. The concept and structure of investigation techniques and forensic characteristics of passengers thefts committed on the railways of Ukraine; considered the subject of a criminal assault, and made its distribution to the group; The characteristic of the person of the victim and the offender, identified behavior that promotes or prevents theft of personal property of passenger rail transport. Highlight the typical investigative situations and programs of their decision and actions of the investigator algorithm for each of them.

Keywords: *theft on the railways, forensic characterization, pre-trial investigation, investigative situation, organization, tactics, operational-investigative activities.*

